

RZECZNIK PRAW OBYWATELSKICH

Warszawa, 25-08-2021 r.

Marcin Wiącek

II.5150.1.2021.MM

Pan

Zbigniew Ziobro

Minister Sprawiedliwości

Prokurator Generalny

Wielce Szanowny Panie Ministrze

W Biurze Rzecznika Praw Obywatelskich, w związku z wpływającymi skargami, analizie zostało poddane zagadnienie realizacji prawa do obrony w postępowaniu przyspieszonym. W zakresie objętym tą analizą wątpliwości budzą obowiązujące przepisy ograniczające prawo do wyboru obrońcy.

Zgodnie z art. 517j § 1 Kodeksu postępowania karnego (k.p.k.), w celu umożliwienia oskarżonemu korzystania z pomocy obrońcy w postępowaniu przyspieszonym ustanawia się obowiązek pełnienia przez adwokatów i radców prawnych dyżurów w czasie i miejscu ustalonym w odrębnych przepisach. W myśl zaś § 2 wskazanego przepisu, Minister Sprawiedliwości określi, w drodze rozporządzenia, sposób zapewnienia oskarżonemu korzystania z pomocy obrońcy i możliwości jego wyboru w postępowaniu przyspieszonym, w tym organizacji dyżurów, o których mowa w § 1, mając na uwadze prawidłowy przebieg postępowania przyspieszonego oraz konieczność zapewnienia oskarżonemu możliwości wyboru obrońcy. Realizację tej dyspozycji stanowi rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 23 czerwca 2015 r. w sprawie sposobu zapewnienia oskarżonemu korzystania z pomocy obrońcy w postępowaniu przyspieszonym¹ (dalej „rozporządzenie”).

Zgodnie z § 8 rozporządzenia, jeżeli podejrzany lub oskarżony nie ma obrońcy, organ prowadzący postępowanie przygotowawcze, pouczając go o uprawnieniu do korzystania z

---

¹ Dz.U. z 2015 r., poz. 920.

pomocy obrońcy, udostępnia mu listę adwokatów i radców prawnych pełniących dyżury. Lista ta zawiera wymienione w § 3 rozporządzenia podstawowe informacje umożliwiające kontakt z adwokatami i radcami prawnymi (imię i nazwisko adwokata lub radcy prawnego; adres do doręczeń; numer telefonu zapewniającego stały kontakt telefoniczny z adwokatem lub radcą prawnym pełniącym dyżur; numer telefaksu lub adres poczty elektronicznej; wskazanie okresu, w którym adwokat lub radca prawny pełni dyżur). Skłania to do pytania, na ile ograniczona pula adwokatów lub radców prawnych pełniących w danym dniu dyżur pozwala na realizację przez oskarżonego prawa do obrony w sposób swobodny. Jak podkreśla się w doktrynie, stosunek obrończy jest stosunkiem szczególnego zaufania pomiędzy oskarżonym, a jego obrońcą². Możliwość wyboru osoby obrońcy jest niezwykle ważna dla utrzymania tego zaufania.

Prawo do posiadania obrońcy i korzystania z jego pomocy jest bez wątpienia jednym z najistotniejszych przejawów prawa do obrony, wynikającym z art. 42 ust. 2 Konstytucji RP. Z gwarancji tych wynika jednoznacznie, iż prawo do posiadania i korzystania z pomocy obrońcy nie może być oskarżonemu ograniczone³. Istota prawa do posiadania obrońcy i korzystania z jego pomocy sprowadza się do zapewnienia jednostce profesjonalnej i niezbędnej pomocy w skutecznym realizowaniu przysługujących jej praw tam, gdzie wiedza i umiejętności samego oskarżonego nie są wystarczające. Prawo do posiadania i korzystania z pomocy obrońcy mieści w sobie zarówno prawo do powołania obrońcy, jak i prawo do korzystania z jego pomocy, a więc działania obrońcy na rzecz oskarżonego⁴.

Zgodnie z art. 6 ust. 3 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności⁵, każdy oskarżony o popełnienie czynu zagrożonego karą ma co najmniej prawo do posiadania odpowiedniego czasu i możliwości do przygotowania obrony oraz bronięcia się osobiście lub przez ustanowionego przez siebie obrońcę, a jeśli nie ma wystarczających środków na pokrycie kosztów obrony – do bezpłatnego korzystania z pomocy obrońcy wyznaczonego z urzędu, gdy wymaga tego dobro wymiaru sprawiedliwości. W tym

---

² K. Eichstaedt [w:] *Kodeks postępowania karnego. Tom II. Komentarz aktualizowany*, red. D. Świecki, LEX/el. 2021, art. 517(j).

³ P. Karlik, T. Sroka, P. Wiliński, *Komentarz do art. 42 Konstytucji RP w: M. Safjan, L. Bosek (red.), Konstytucja RP. Komentarz*, Warszawa 2016, Nb 215.

⁴ Wyroki TK z: 7.10.2008 r., P 30/07, OTK-A 2008, Nr 8, poz. 135; 11.12.2008 r., K 33/07, Dz.U. Nr 225, poz. 1502.

⁵ Dz.U. z 1993 r., Nr 61, poz. 284.

kontekście należy przyznać, że dość poważnego ograniczenia doznaje prawo do obrony i korzystania z pomocy obrońcy w trybie przyspieszonym, skoro oskarżony z uwagi na konieczność szybkiego rozpoznania sprawy ma ograniczoną możliwość nie tylko wyboru osoby obrońcy, ale także przygotowania obrony⁶.

Europejski Trybunał Praw Człowieka konsekwentnie twierdzi, że władze muszą zwracać uwagę na wolę oskarżonego przy wyborze obrońcy; mogą ją jednak pominąć w razie istnienia istotnych i wystarczających podstaw do uznania, że wymaga tego interes wymiaru sprawiedliwości⁷. Zdaniem Trybunału, istotne jest, by od początkowych etapów postępowania osoba oskarżona o popełnienie przestępstwa, która nie chce się bronić osobiście, miała możliwość skorzystania z pomocy prawnej według swojego wyboru⁸. Wynika to z samej treści artykułu 6 ust. 3 lit. c Konwencji, który gwarantuje, że “[k]ażdy oskarżony o popełnienie czynu zagrożonego karą ma co najmniej prawo: [...] się bronić [...] przez wybranego przez siebie obrońcę”, i jest to powszechnie uznawany w międzynarodowych standardach praw człowieka mechanizm zabezpieczenia skutecznej obrony oskarżonego. Rzetelność postępowania wymaga zaś, żeby oskarżony był w stanie uzyskać pełny zakres usług związanych z konkretną pomocą prawną⁹.

Za niezgodne z art. 6 ust. 3 lit. c EKPC uznane zostało postępowanie, w którym z powodu niemożności udziału w rozprawie obrońcy z wyboru, który usprawiedliwił swoje niestawiennictwo, sąd wyznaczył oskarżonemu obrońcę z urzędu, na krótko przed rozpoczęciem rozprawy. Standard rzetelnego procesu zakwestionowano nie tylko dlatego, że naruszono prawo wyboru obrońcy, ale także dlatego, że dysponując zaledwie kilkoma godzinami na przygotowanie obrony, wyznaczony z urzędu obrońca nie mógł jej świadczyć efektywnie¹⁰. W ocenie Trybunału, w miarę możliwości, także wyznaczając obrońcę z urzędu, należy mieć na względzie życzenia oskarżonego¹¹.

---

⁶ C. Kulesza, *Refleksje na temat obrony formalnej w postępowaniu przyspieszonym*, w: *Problemy stosowania prawa sądowego. Księga ofiarowana Profesorowi Edwardowi Skrętowiczowi*, pod red. Ireneusza Nowikowskiego, Wydaw. Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2007, s. 365-366.

⁷ Wyroki ETPC: z 26.07.2002 r. w sprawie Meftah i inni p. Francji, Wielka Izba, skargi nr 32911/96, 35237/97 i 34595/97, § 45; z 20.01.2005 r. w sprawie Mayzit p. Rosji, skarga nr 63378/00, § 66; z 25.03.2008 r. w sprawie Vitan p. Rumunii, skarga nr 42084/02, § 59; z 24.11.2011 r. w sprawie Zagorodniy p. Ukrainie, skarga nr 27004/06, § 52.

⁸ Wyrok ETPC z 30.05.2013 r. w sprawie Martin p. Estonii, skarga nr 35985/09, § 90 i 93.

⁹ Wyrok ETPC z 13.10.2009 r. w sprawie Dayanan p. Turcji, skarga nr 7377/03, § 32.

¹⁰ Wyrok ETPC z 19.11.1993 r. w sprawie Imbrioscia p. Szwajcarii, skarga nr 13972/88, § 42.

Niezależnie od znaczenia zaufania między obrońcą i jego klientem, prawo do wyboru adwokata nie ma charakteru absolutnego. Może ono podlegać pewnym ograniczeniom w sytuacji świadczenia bezpłatnej pomocy prawnej, a także w sytuacji, gdy od decyzji sądu jest zależne, czy dobro wymiaru sprawiedliwości wymaga, aby oskarżony był broniący przez wyznaczonego pełnomocnika¹². Trybunał konsekwentnie orzekał, że władze krajowe muszą uwzględniać wnioski oskarżonego co do jego wyboru reprezentacji prawnej, ale może ich nie uwzględnić, gdy istnieją odpowiednie i wystarczające powody pozwalające przyjąć, iż leży to interesie wymiaru sprawiedliwości¹³. W przypadku braku takich podstaw ograniczenie swobodnego wyboru obrońcy spowodowałoby naruszenie art. 6 ust. 1 i ust. 3 lit. c EKPC, jeśli to niekorzystnie wpłynęło na prawo do obrony biorąc pod uwagę postępowanie jako całość¹⁴. Oceniając, czy odpowiednie podstawy faktycznie wystąpiły, można uwzględnić m.in. naturę postępowania i wymóg przestrzegania określonych standardów zawodowych, okoliczności wyznaczenia obrońcy i możliwości kwestionowania takiej decyzji, skuteczność pomocy okazanej przez wyznaczonego adwokata, zachowanie przywileju wolności od samooskarżenia, wiek oskarżonego, sposób posłużenia się przez sąd wyjaśnieniami oskarżonego złożonymi w krytycznym okresie postępowania¹⁵.

Tymczasem, mimo że zasady rzetelnego procesu wymagają, aby oskarżony miał zagwarantowane faktyczne prawo do obrony, to w postępowaniu przyspieszonym z uwagi na szybkość postępowania przyjęto, że oskarżony będzie ograniczony w swobodnym wyborze obrońcy.

Oskarżonemu w postępowaniu przyspieszonym zostało przyznane prawo do wyboru obrońcy jedynie spośród adwokatów pełniących dyżur. Sytuację taką trudno uznać za dokonanie swobodnego wyboru, o jaki niewątpliwie chodzi we wskazanych wyżej normach

---

¹¹ Wyrok ETPC z 9.04.1984 r. w sprawie Goddi p. Włochom, skarga nr 8966/80, § 26 i nast.

¹² Wyrok ETPC z 25.09.1992 r. w sprawie Croissant p. Niemcom, § 29.

¹³ tamże, § 29; zobacz także wyroki ETPC: z 26.07.2002 r. w sprawie Meftah i inni p. Francji, Wielka Izba, skargi nr 32911/96, 35237/97 i 34595/97, § 45; z 20.01.2005 r. w sprawie Mayzit p. Rosji, skarga nr 63378/00, § 66; z 25.03.2008 r. w sprawie Vitan p. Rumunii, skarga nr 42084/02, § 59; z 24.11.2011 r. w sprawie Zagorodniy p. Ukrainie, skarga nr 27004/06, § 52.

¹⁴ Wyroki ETPC w sprawach Meftah i inni p. Francji, Wielka Izba, op. cit., § 46–47; Vitan p. Rumunii, op. cit., § 58–64; Zagorodniy p. Ukrainie, op. cit., § 53–55; z 20.10.2015 r. w sprawie Dvorski p. Chorwacji, Wielka Izba, skarga nr 25703/11, § 79.

¹⁵ Decyzja ETPC z 24.08.2010 r. w sprawie Prehn p. Niemcom, skarga nr 40451/06 – dot. zamiany na innego adwokata, niepraktykującego przy sądzie wchodzącym w grę i mającego siedzibę w odległej miejscowości, co utrudniało postępowanie.

konstytucyjnych i konwencyjnych. W tym stanie rzeczy należy stwierdzić, iż przyjęte przez ustawodawcę rozwiązanie może budzić poważne wątpliwości co do jego konstytucyjności. Ze względu na to, że stosunek obrońcy jest stosunkiem szczególnego zaufania pomiędzy oskarżonym a jego obrońcą, w sytuacji gdy oskarżony oświadczy, iż nie ma zaufania do żadnego z adwokatów lub radców prawnych z okazanej mu listy obrońców pełniących dyżur, sąd ma do wyboru jedną z dwóch wspomnianych już możliwości, tj. albo wyznaczyć oskarżonemu termin na ustanowienie obrońcy z wyboru, który jednak z uwagi na szybkość procedowania w trybie przyspieszonym nie może być zbyt odległy i nie zawsze może okazać się wystarczający do ustanowienia pożądanego przez oskarżonego obrońcę z wyboru albo stwierdzić, że sprawa nie podlega rozpoznaniu w trybie przyspieszonym, i rozpoznać ją w trybie zwyczajnym, ewentualnie przekazać sprawę prokuratorowi w celu przeprowadzenia postępowania przygotowawczego na zasadach ogólnych.

Przepis § 8 ust. 1 rozporządzenia z dnia 23 czerwca 2015 r. stanowi, że w sytuacji, gdy podejrzany nie ma obrońcy, organ prowadzący postępowanie przygotowawcze, pouczając oskarżonego o uprawnieniu do korzystania z pomocy obrońcy, udostępnia mu listę adwokatów i radców prawnych pełniących dyżur. Sytuacja taka w kontekście braku pouczenia o możliwości wyboru obrońcy spoza listy sugerować może podejrzanemu, że wybór obrońcy ograniczony jest jedynie do adwokatów lub radców prawnych wskazanych w udostępnionej mu liście. Podkreślić należy, że dalekie jest to od zagwarantowanego przez Konstytucję w art. 42 ust. 2 standardu związanego z prawem oskarżonego do swobodnego wyboru obrońcy. Uprawnienie to zakłada bowiem nieskrępowany, swobodny wybór, a jak zauważa A. Gaberle, „pozbawienie oskarżonego możliwości wyboru innego obrońcy niż wymieniony na liście w istocie nie jest wyborem, lecz jego parodią”¹⁶. Należałoby więc postulować zmianę rozporządzenia poprzez wskazanie możliwości pouczenia podejrzanego (zatrzymanego) o możliwości ustanowienia obrońcy z wyboru.

W doktrynie można znaleźć pogląd, że przepisu art. 517j § 1 k.p.k. nie należy traktować jako przepisu wprowadzającego zasadę, że wyznaczenie obrońcy z urzędu przez prezesa sądu lub sąd musi nastąpić spośród adwokatów pełniących dyżur. Sąd nie powinien oddalić wniosku oskarżonego zmierzającego do wyznaczenia innego adwokata lub radcy prawnego

---

¹⁶ A. Gaberle, *Prawo do obrony w postępowaniu przyspieszonym*, w: I. Nowikowski (red.), *Problemy stosowania prawa sądowego. Księga ofiarowana Profesorowi E. Skrętowiczowi*, Lublin 2007, s. 139.

obecnego na miejscu, czy też mogącego przybyć do sądu w krótkim czasie. Uwzględnienie takiego wniosku nie godzi bowiem w szybkość postępowania¹⁷. Jeżeli skorzystanie z pomocy innego adwokata byłoby na tym samym posiedzeniu niemożliwe, to wszelkie oświadczenia oskarżonego zmierzające do udzielenia pełnomocnictwa innemu adwokatowi muszą być przez sąd wnikliwie rozważone¹⁸.

Podsumowując należy wskazać, że wątpliwości budzi brak pouczenia o możliwości wyboru obrońcy spoza listy, co może sugerować podejrzanemu, że wybór obrońcy ograniczony jest jedynie do adwokatów lub radców prawnych wskazanych w udostępnionej mu liście. Należy zatem rekomendować zmianę rozporządzenia poprzez wskazanie możliwości pouczenia podejrzanego o możliwości ustanowienia obrońcy z wyboru także spoza przedstawionej listy.

Nierozwiązanym problemem pozostaje wciąż także kwestia zapewnienia odpowiedniego czasu na przygotowanie obrony. Jak już wskazano powyżej, jest to jeden z elementów koniecznych, aby prawo do obrony było rzeczywiste, a nie jedynie iluzoryczne. Zagadnienie to dotyczy każdego rodzaju postępowania karnego, lecz szczególnej jaskrawości nabiera właśnie w postępowaniu przyspieszonym, w którym całe dochodzenie winno zmieścić się w okresie 48 godzin (art. 517b § 1 k.p.k.).

Kluczowym elementem przygotowania obrony jest zaś możliwość zasięgnięcia przez oskarżonego porady prawnej jeszcze przed przesłuchaniem go przez organ prowadzący postępowanie. Kodeks postępowania karnego przyjął jednak regułę odwrotną, stanowiąc w art. 301, że co prawda „na żądanie podejrzanego należy przesłuchać go z udziałem ustanowionego obrońcy”, lecz zastrzegając od razu, iż „niestawiennictwo obrońcy nie tamuje przesłuchania”. Na organie procesowym ciąży zatem obowiązek wezwania obrońcy, ale norma ta nie zakazuje, a wręcz wprost pozwala na przystąpienie do prowadzenia przesłuchania jeszcze przed jego przybyciem. Nie jest nawet przewidziany jakakolwiek minimalny czas, który dany organ musiałby oczekiwać na stawiennictwo obrońcy.

---

¹⁷ J. Grajewski, S. Steinborn [w:] *Kodeks postępowania karnego. Tom II. Komentarz do art. 425-673, wyd. III*, red. L. K. Paprzycki, Warszawa 2013, art. 517(j).

¹⁸ Wyrok SN z 26.02.1970 r., VI KR 2/70, OSNKW 1970, nr 6, poz. 68 z aprobującą glosą A. Kaftala, OSPiKA 1970, z. 11, poz. 231.

Jeszcze gorzej wygląda sytuacja podejrzanego, który chciałby skorzystać z pomocy obrońcy z urzędu, bowiem wówczas potrzebny jest jeszcze czas na rozpoznanie wniosku o przyznanie obrony z urzędu. Żaden przepis k.p.k. nie wskazuje konkretnego terminu, w którym taki wniosek miałby zostać rozpoznany. Art. 81a § 2 k.p.k. mówi jedynie, że ma to nastąpić „niezwłocznie”. Do czasu rozpoznania wniosku i ewentualnego wyznaczenia z obrońcy nic nie stoi jednak na przeszkodzie prowadzenia w międzyczasie czynności z podejrzanym pozbawionym wolności, w tym prowadzenia przesłuchania i dokonywania innych czynności dowodowych.

Takie regulacje są nie do pogodzenia nie tylko z ogólnymi standardami prawa do obrony wynikającego z Konstytucji RP oraz EKPC, lecz z wyrażonymi wprost wymogami wypływającymi z prawa Unii Europejskiej. Art. 3 ust. 2 lit. a dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2013/48/UE z dnia 22 października 2013 r. w sprawie prawa dostępu do adwokata w postępowaniu karnym i w postępowaniu dotyczącym europejskiego nakazu aresztowania oraz w sprawie prawa do poinformowania osoby trzeciej o pozbawieniu wolności i prawa do porozumiewania się z osobami trzecimi i organami konsularnymi w czasie pozbawienia wolności¹⁹ jasno wskazuje, że prawo dostępu do adwokata aktualizuje się jeszcze przed pierwszym przesłuchaniem. Elementem tego prawa jest zaś możliwość spotykania się na osobności i porozumiewania się z obrońcą, także przed przesłuchaniem przez policję lub inny organ ścigania lub organ sądowy (art. 3 ust. 3 lit. a dyrektywy). Ponadto art. 4 ust. 5 dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/1919 z dnia 26 października 2016 r. w sprawie pomocy prawnej z urzędu dla podejrzanych i oskarżonych w postępowaniu karnym oraz dla osób, których dotyczy wnioski w postępowaniu dotyczącym europejskiego nakazu aresztowania²⁰ stanowi, że przyznanie obrony z urzędu musi nastąpić najpóźniej przed przesłuchaniem podejrzanego lub przeprowadzeniem innych czynności dowodowych wskazanych w art. 2 ust. 1 lit. c tej dyrektywy (okazanie, konfrontacja, eksperyment procesowy)²¹.

---

¹⁹ Dz. Urz. UE z dnia 6 listopada 2013 r., Seria L nr 294, str. 1

²⁰ Dz. Urz. UE z dnia 4 listopada 2016 r., Seria L nr 297, str. 1.

²¹ Zaznaczenia wymaga, że choć zakres stosowania dyrektywy 2016/1919 jest ograniczony tylko do pewnych kategorii podejrzanych (art. 2 ust. 1), to w postępowaniu przyspieszonym zasadą jest, że podejrzany jest pozbawiony wolności, a zatem zrealizowana jest przesłanka zastosowania tejże dyrektywy wymieniona w jej art. 2 ust. 1 lit. a.

Jako konieczne jawi się zatem wprowadzenie wyraźnej normy prawnej, która zakazywałaby prowadzenia przesłuchania lub innych wskazanych wyżej czynności dowodowych przed faktycznym umożliwieniem podejrzanemu kontaktu i konsultacji z obrońcą. W przypadku osoby zatrzymanej, która nie ma obrońcy z wyboru, te czynności dowodowe winny nadto być wstrzymane do czasu rozpoznania jej wniosku o wyznaczenie obrońcy z urzędu.

Podkreślenia wymaga, że sam fakt prowadzenia postępowania w trybie przyspieszonym nie stanowi wystarczającego uzasadnienia, aby odstąpić od ww. standardów prawa do obrony. Przeciwnie, na ustawodawcy, który zdecydował się na wprowadzenie takiego postępowania szczególnego, ciąży tym istotniejszy obowiązek takiego uregulowania ram tegoż postępowania, aby prawa podejrzanego były zagwarantowane. Wskazane wyżej dyrektywy 2013/48 oraz 2016/1919 także nie przewidują możliwości blankietowego odstąpienia od ich stosowania.

W związku z powyższym, działając na podstawie art. 16 ust. 2 pkt 1 ustawy z dnia 15 lipca 1987 r. o Rzeczniku Praw Obywatelskich²², zwracam się do Pana Ministra z uprzejmą prośbą o odniesienie się do powyższych uwag oraz o rozważenie podjęcia odpowiednich działań legislacyjnych.

Z wyrazami szacunku,

Marcin Wiącek

Rzecznik Praw Obywatelskich

/-podpisano elektronicznie/

---

²² Dz. U. z 2020 r. poz. 627.